

sententiam conspirant catholici, protestantes, et philosophi, ut patet sive ex Beausobre (1) sive ex Voltaire (2). Quare 6. poterat quis esse idololatra, etsi nullam negaret veritatem, neque Dei supremi existentiam, ut Judæorum exemplum ostendit, neque providentiam, neque præcepta justitiæ (3); ergo.

Resp. ad 1. D. Id est, aliqua species idololatriæ, C. idololatria universim sumpta, N. Cultus spirituum et heroum erat utique unus ex ramis idololatriæ superstitionis, sed non constituēbat totam idololatriam. Scriptura enim testatur ethnicos coluisse, et quidem cultu absoluto, solem, lunam, lapides et lignum, et ab ipsis petiisse beneficia, liberationem a malis, etc. Hæc porro erat idololatria multitudinis; recolantur probationes.

Ad 2. N. Si enim hoc ostensum esset, demonstratum pariter fuisset Scripturam sanctam nos decipere, dum affirmat homines coluisse deos, qui oculos habent et non vident, aures habent et non audiunt, habent os et non loquuntur; neque dixisset pariter Psalmista: *Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis* (4).

Ad 3. D. Si admitteretur, ut contendit adversarius, ethnicos alligasse veram notionem divinitatis diis suis, C. tunc enim haberetur contradictio in terminis; si contra admittitur, ut admittendum revera est, una cum omnibus patribus et theologis, ethnicos veram amisisse divinitatis notionem, dum admiserunt plures deos N. Etenim omnes patres ac theologo demonstrarunt, sive ex Scriptura, sive ex factis et documentis luculentissimis, viguisse polytheismum proprie dictum apud veteres paganos, prout etiamnum existit apud nostræ ætatis idololatrias. Quo posito, necessario jam sequitur polytheistas reipsa veram divinitatis notionem amisisse; alioquin in ejusmodi absurdam opinionem nunquam delapsi fuissent, ut admitterent pluralitatem deorum. Quod si idea unius Dei supremi nunquam penitus oblitterata est, repeti id debet a testimonio, quod vocat Tertullianus animæ naturaliter christianæ, sive a rationis lumine, quod nunquam extinctum est. Verum homines non semper, imo habitualiter non attendebant ad ejusmodi conscientie dictamen, et ad illas veritatis veluti reliquias quæ ab ipsis penitus in corde servabantur; insuper, dato etiam quod attenderent, nihilominus, eheu! nimis compertum est homines non semper sibi cohæerere (5).

ils à plusieurs dieux, s'ils n'avaient pas la notion de Dieu?

(1) In Historia Manichæismi, lib. ix, cap. 4, tom. II, pag. 654 et 655.

(2) In Dictionario philosophico, art. Religio, quæst. II, pag. 115 ad 115.

(3) Essai sur l'indif. Pag. 152: *On pouvoit être idolâtre sans nier aucune vérité.*

(4) Psalm. cxiii, 8.

(5) Hujus erroris refutationem jam præoccupavit doctissimus Suarez, (De religione, tom. I, tract. III, lib. I, cap. 4, n. 12), qui cum sibi objecisset gentiles, inter deos majores et minores unum supremum, quem Jovem appellabant, agnovisse, cui soli verum cultum tribuebant, ita prosequitur: *Respondeo de*

Ad 4. D. In se, C. subjective, seu prout apprehenditur ab humana mente, dum a vero deflectit N. Hoc solum ad summum eruitur, eorum errorem non fuisse invincibilem, quia si cupiditatibus liberi et præconceptis judiciis vacui attendissent ad veram Dei notionem, potuissent suum errorem detegere, ut plures reipsa philosophi eum detexere. Hinc evanescit illa battologia de fide in pluralitatem unius Dei, quia supponit quod est falsum, polytheistas nempe semper notionem veram divinitatis habuisse. In altera observatione, quod ethnici non credidissent deos absque notione Dei, permiscet auctor, quem impugnamus, Dei existentiam cum verâ notione divinitatis; primam utique omnes admittebant gentes; alteram autem, generatim saltem, amiserant.

Ad 5. D. Protestantes, ut inde possent insimulare ecclesiam catholicam idololatriæ in cultu imaginum, et philosophi, nempe increduli, qui nihili faciunt Scripturam et patres, C. Catholici, subdist. ex iis nempe qui non verentur a Scripturæ, patrum, concilii Tridentini auctoritate et communi sententia recedere, ut propria et singularia inventa sectentur, Tr. ceteri N. Nam catholici theologo refellerunt protestantes contententes cultum idololatriæ non fuisse nisi relativum, ut patet ex eorum tractatibus de cultu Sanctorum, incipiendo a Bellarmino usque ad nos. Proinde adversarius noster habeat sibi consentaneos Beausobre et Voltaire; nos autem cum communi catholicorum doctrina, innixa auctoritati Scripturæ, patrum et concilii Tridentini contrarium tenemus, abhorrentes ab ejusmodi novitatibus (1).

Ad 6. D. Eadem nempe ratione, qua quis potest esse islamita, non negando interius christianismum, C. alias N. Idololatria enim erat evidenter professio polytheismi, et per consequens negatio unitatis Dei; nec dubitari potest quin multitudo sive massa idololatriarum professa fuerit interius, non secus ac exterius, polytheismum; alioquin dicendam foret universam terram totidem hypocritis quot polytheistis plenam fuisse. Ad exemplum vero Judæorum, quos affirmat auctor noster tenuisse unius supremi Dei

facto ipso satis constare gentes errasse, sacrificando pluribus diis, ac subinde unumquemque ex illis diis tanquam verum Deum, seu quod idem est, sub aliqua ratione supremæ excellentiæ colendo. Unde verisimile est credidisse unumquemque Deum in aliqua munere seu præsentia et efficacia circa res aliquas habere supremam vim et potestatem, etiamsi alii dicerentur majores, alii minores, juxta dignitatem rerum, quibus præsidebant; vel certe multi gentilium, præsertim commune vulgus, cæca quadam ignorantia et falsa traditione ac fide ducebantur, putantes singulis rebus vim quamdam invisibilem ac supremam præsidere, ideoque supremo cultu esse colendam, sine ulla relatione ad unum supremum creatorem et gubernatorem omnium, nec discurrebant, quomodo id fieri posset, aut quomodo sine uno supremo numine et progenitore mundus posset subsistere.

(1) Præ oculis habendum est gravissimum motum Gregorii XVI, qui in sua Encyclica emissa, VII. Kal. Jul. 1854, adversus opusculum: *Paroles d'un croyant*: *Probe autem, inquit, intelligitis, Venerabiles Fratres, nos hic loqui etiam de fallaci illo,*

existentiam, una cum cultu idololatriæ, dico hoc aperte repugnare Scripturæ testanti, et quidem sæpe, illos idololatrias Deum deseruisse. Sic Deut. XXXII, 18: *Deum, qui te genuit, dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui*; et Psalm. CV, 19 et seq.: *Fece- runt vitulum in Horeb, et adoraverunt sculptile, et oblitus sunt Deum, qui salvavit eos*; Jer. II, 5, 6: *Elongaverunt a me, et ambulaverunt post vanitatem* (id est idola), *et non dixerunt: Ubi est Dominus, qui ascendere nos fecit de terra Egypti?* Ps. LXVIII, 25: *Effunde iram tuam in gentes, etc.*; Jud. X, 6: *Filii Israel... servierunt idolis, Baalim et Astaroth, et diis Syriæ ac Sidonis et Moab, et filiorum Ammon et Philisthim; dimiseruntque Dominum, et non coluerunt eum*: ibid. 10: *Peccavimus tibi, quia dereliquimus Dominum Deum nostrum, et servivimus Baalim*; et V, 16: *Alienorum deorum idola projecerunt, et servierunt Domino Deo*. Quæ quidem omnia, hisque similia, cum assertione auctoris componi nequeunt.

II. Obj. 1. Haud ita stupidi fuisse ethnici dicendi sunt, ut non intelligerent Deum alium esse quam ligna et lapides, 2. patet ex eo, quod ipsi mutarent simulacra pro arbitrio, cum tamen deos non mutarent, unique Deo multa simulacra ponerent. 3. Quod si propheta passim judæis et gentilibus fornicationes cum ligno et lapide exprobrare non desinebant, ratio est, quod Deum in ligno et lapide carnaliter venerabatur (1). Hinc, 4. cum gentiles a christianis tantæ stupiditatis arguerentur, respondebant se non ita hebetes fuisse: *Nam neque nos ara, neque auri argenteque materias, neque alias quibus signa constant, eas esse per se deos, et religiosa decernimus numina; sed eos in his colimus, eosque veneramus, quos dedicatio infert sacra, et fabrilibus efficit inhabitare simulacris* (2); ergo.

Resp. ad 1. D. Omnes, Tr. plerique, seu multitudo N. Contra factum et documenta conjecturæ nihil valent. Porro factum i stud certissime constat ex dictis in probationibus; nunc addimus auctoritatem S. Augustini, qui in libro *De doctrina christiana*, lib. III, cap. 7: *Fateor, inquit, altius demersos esse, qui opera hominum deos putant, quam qui opera Dei*; et infra: *Illi simulacra venerantur vel tanquam deos vel tanquam signa et imagines deorum*. En igitur cultum absolutum idololorum, quem multorum fuisse idem testatur S. Doctor in Ps. CXIII, et epist. 49. n. 10, et cultum quorundam relativum, non quidem Dei, sed deorum. Tertullianus, *Apologet.* cap. XII, asserit deos gentilium plura pati, dum fiunt, ab artificibus quam pa-

hand ita pridem invento, philosophice systemate plane improbando, quo, ex projecta et effrenata novitatum cupiditate, veritas, ubi certo consistit, non quaeritur, sanctisque et apostolicis traditionibus posthabitis, doctrinae aliæ inanes, fuites incerteque nec ab Ecclesia probate adsciscuntur, quibus veritatem ipsam fulciri, ac sustineri vanissimi homines perperam arbitrantur.

(1) Ita Calvinus, *Inst.* lib. I, cap. 51, § 9 et seqq.

(2) Apud Arnobium lib. VI, n. 10, in *Bibliot. Patrum Gallandi*, tom. IV.

tiantur christiani, cum occiduntur, quod eos nolint adorare (1).

Ad 2. D. Si homines sibi semper constarent in erroribus suis, C. secus N. Quanquam nihil vetat quominus dicamus ethnicos, qui eo stupiditatis devenierant, ut ligna et lapides putarent deos, eo pariter devenisse, ut sibi persuaderent se posse deos sibi efformare vel destruere. Addatur multitudinem ut plurimum ex habitu et consuetudine agere, quin attendat ad consecutiones et ad rectitudinem ejuspiam facti, cui ab infantia assuevit, neque nos debere ex ideis, quas habemus, judicare de agendi ratione ethnicorum, in tanta præsertim cæcitate ac perversitate, quanta detinebantur tunc temporis.

Ad 3. Neg. ex duplici capite; 1. quidem, quia falso supponit Calvinus, qui hoc asserit, judæos vel gentiles reipsa plures non coluisse deos; quod tamen ut ex dictis patet, perspicue falsum est; 2. quia pro certo sumit sive judæos sive ethnicos per illa simulacra non intendisse nisi veri Dei imagines sibi fingere, quod pariter est aperte falsum; alioquin non dedisset Elias (III Reg. XVIII, 21) optionem Israelitis Deum sequendi, quem ipsi maluissent, dicens: *Usquequo claudicatis in duas partes, si Dominus est Deus, sequimini eum; si autem Baal est Deus, sequimini illum*; quæ prorsus inepta fuisset, si æque verus Deus esset sive Deus Israelis sive idolum Baal. Confer præterea Deut. XXXII, 17; Jud. X, 6. Neque dicerentur Israelite servivisse diis alienis, si in simulacris verum Deum coluissent (2).

(1) Integrum textum superius dedimus. Alia plura recolantur apud Bellarminum, loc. cit. cap. 45.

(2) Sic enim loc. cit. libri Judicum legitur: *Filii Israel... fecerunt malum in conspectu Domini, et servierunt idolis Baalim et Astaroth, et diis Syriæ ac Sidonis, et Moab filiorum Ammon et Philisthim; dimiseruntque Dominum et non coluerunt eum*. Cæcus sit oportet, qui non videat hic non agi de effigie unius veri Dei, ut autumat adversarii. Sic in Reg. xv, 15, Asa rex Juda: *Maacham matrem suam amovit, ne esset princeps in sacris Priapi... et confregit simulacrum turpissimum, et combussit in torrente Cedron*. Non puto dicturos esse adversarios ejusmodi simulacrum Priapi fuisse effigiem veri Dei. Quare vel ipse Jahn, qui tamen, hac etiam in parte, neotericorum biblicorum protestantium vestigiis insistit, fatetur duplicis generis occurrere in bibliis simulacra, alia Jehovæ et alia deorum, quæ præsertim in historia regni Israel, u Reg. (nobis IV Reg.) x, 29; xiii, 2, 11; xiv, 24. Quod tamen falsum est, cum in citatis locis tantum sermo sit de vitulis aureis erectis a Jeroboamo, quos Jahn pro certo sumit non fuisse nisi simulacra unius veri Dei, scilicet Jehovæ, contra expressum testimonium libri in Regum xiv, 9, ubi propheta ex Dei nomine graviter objurgat Jeroboam ob vitulos ab illo erectos, vocatque eos non, ut autumat Jahn, simulacra veri Dei, sed *deos alienos et conflatos*; sic enim ait: *Operatus es mala super omnes, qui fuerunt ante te, et fecisti tibi deos alienos et conflatos, ut me ad iracundiam provocares*. Nunc quaerere præstat, num Jahn, potius quam Scripturæ contrarium asserenti, fidem adhibere debeamus. Idola, proprie sic dicta, diversis nominibus occurrunt, quæ interdum permutantur. Communia omnibus nomina sunt עֲלִילִים et רִבּוּתֵי עֲלִילִים et simulacrum; ast פֶּסֶל vel פְּסִילִים proprie est

Ad 4. D. Hoc respondebant nonnulli, ut vidimus ex Athenagora, et quidem ut a christianorum argumentis se subducerent, C. omnes, ac independentes ab ejusmodi exprobrationibus, N. Rubore utique suffusi, nonnulli ethnici hanc evadendi rationem invenerunt, ac mythologiam exponere diversimode nisi sunt, sive de diversis Dei attributis, sive de mundi partibus; ast sero nimis. Interim multitudo pergebat idola sua colere sive ut numina, sive ut numinum sedes; hinc loc. cit. prosequitur Arnobius: *Non improba neque aspernabilis ratio, qua possit quis tardus vecnon et prudentissimus credere deos, relictis sedibus propriis, id est caelo, non recusare nec fugere habitacula inire terrena, quinimo jure dedicationis impulsos, simulacrorum coalescere junctioni. In gypso ergo mansitant, atque in testulis dii vestri; quinimo testularum et gypsi mentes spiritus atque dii sunt. En semper polytheismum et idololatriam proprie dictam (1).*

PROPOSITIO III.—*Absurdum est Dualistarum systema, ac malorum origini explicandae impar.*

A remotissima antiquitate et apud plures orientales populos, Persas praesertim, obtinuisse dualismi systema historica monumenta evincunt (2). Ab orientali theologia ejusmodi doctrinam in christianam religionem derivare conati sunt basilidiani, valentiniani, carpocratiani, cerdoniani ac marcionitae, qui totidem sunt gnosticorum surculi. Manes, a quo manichaei, in Zoroastri schola enutritus, tertio saeculo in finem labente (3), Persarum dogmata amplexus est, ac magorum instituta cum religione christiana conciliare est aggressus. At cito ab ecclesia pulsus fuit. Manichaeismus diu perduravit (4); non tamen

sculptile, etc. Jahn, *Archaeol. bibl.* pars III *Sacra Arch.* § 127, p. 481, edit. Vien. 1805.

(1) In actis mart. saepissime mentio occurrit pluralitatis deorum, quos christiani colere recusabant, atque idcirco morte multabantur; inter cetera unum seligo exemplum, ex *Hist. eccl.* Eusebii, lib. VII, cap. 11, edit. Valesii, ubi refert, ex publicis actis martyrium SS. Dionysii, Fausti, Maximi, Marcelli et Chaeemonis. Cum Emilianus praefectus adhortatus esset christianos ad deos colendos, Dionysius respondit: « Non omnes ab omnibus coluntur dii; eos singuli colunt, quos arbitrantur deos. Nos quidem unum Deum omnium rerum opificem, qui Valeriano et Gallieno sacratissimis Augustis imperium tradidit, colimus et adoramus... Emilianus iterum dixit: Quis vos prohibet, quominus et hunc, si quidem Deus est, cum iis, qui natura sunt dii, adoretis? Deos enim colere jussi estis; eosque, quos cuncti adorunt deos; textus habet: » *Τίς γάρ ὑμᾶς καὶ οὐδὲν αὐτῶν, εἴπερ ἐστὶ θεός, μετὰ τῶν κατὰ φύσιν θεῶν προσκυνεῖν; θεοὺς γὰρ αἰθερῶν ἐκτελεῖσθαι καὶ θεοὺς οὐδὲν πάντες ἴσασιν.* Et en, quomodo plures et quidem natura dii ex communi sententia admittuntur et colerentur.

(2) Plutarchus in tract. *De Iside et Osir.* pag. 190.

(3) Cfr. Bergier, *Diction. théol.* art. *Manichéisme.*

(4) Ibid. Notum est, in occidentales etiam partes, medio aëvo longe lateque diffusos manichaeos fuisse, qui deinceps sub albigenis, et postea henricianorum, petrobruasianorum, poplicanorum, catharorum, etc. nomine rursus proderunt; qui, etsi fundamentalem articulum de duobus principiis visi sunt deseruisse, attamen semper proprios ejusdem sectae errores, sive circa incarnationem, sive circa sacra-

omnes Manetis discipuli ipsius principiis adhererunt, sed, ut fieri consuevit inter haereticos, in diversas sententias abierunt (1).

Etsi vero duorum principiorum dogma error fundamentalis fuerit harum sectarum, aliter tamen ab aliis exponebatur; ac mira semper extitit inter eas sectas discrepantia, tum circa naturam, tum circa originem et operationes eorum istorum. Alii enim ex his sectariis contendebant esse improducta ambo, ac proinde aeterna atque independentia ab invicem; alii autem principium mali productum asserebant (2).

Verum quaecumque demum fuerit germana illorum

menta, tum quoad aversionem a cultu Sanctorum, Crucis et imaginum, odium adversus ecclesiae catholice doctores servaverunt. Cum vero ex iisdem sectariis prodierunt postea protestantes, qui gloriantur ejusmodi parentibus, ratio patet, quare plures ex ipsis manichaeorum susceperint patrocinium, inter quos eminet Beausobre in sua *Histoire critique de Manichée*. Indidem etiam apparet, quanam sit genealogia protestantismi. Cfr. Bergier loc. cit; cons. Altocius S. J. in opere *De antiquis novisque manichaeis*, cap. XI, p. 81. Theodoretus refert errores Manetis, *Haereticarum fabularum*, lib. 1, haer. XXVI, et S. Epiphanius, *Adversus haereses*, lib. II, haeresi LXVI, edit. Petavii; ubi n. 25 refert Manichaei impia dogmata ex Archelai Episc. Mesopotamiae scriptis, qui eum coram ita confutavit, ut veterator debuerit fugam arripere. Cons. notas Petavii in haer. LXVI. Laur. Zacagni disputationem Archelai cum Manete protulit in sua *Collect. monument.* P. I. Vera dogmata manichaeorum tradit etiam S. August. in libris adversus manichaeos editis, praesertim vero in libris *Adversus Faustum*; Titus Bostrensis in libris tribus, qui inveniuntur in *Bibl. Patrum*, tom. IV, pag. 445, edit. Lugdunensis.

(1) Theodoretus apud Bergier art. cit. supra LXXII sectas manichaeorum recensuit, quae sibi invicem adversabantur.

(2) Certum videtur, omnibus perpensis, plerumque veteres dualistas, manichaeis non exceptis, saltem nomine tenus, unum Deum admisisse, non autem duos, ut vulgo traditur; id constat tum ex ipsorum professione, tum ex antiquorum auctoritate. Etenim Faustus apud S. Augustinum (*Contra Faustum* lib. XX, cap. 2) protestatur manichaeos unum Deum colere: « Nos, inquit, Patris quidem omnipotentis et Christi Filii ejus, et Spiritus Sancti unum idemque, sub triplici appellatione, colimus nomen. » Titus Bostrensis in *Biblioth. Patrum*, tom. IV, pag. 297, fatetur manichaeos odisse principium malum, etsi par Deo facerent. Sic enim scribit: « Non solum Malum collocaat (Manes) in ordine aequali Deo, tanquam hoc honorare velit, quod scilicet odit. » Hinc neque S. Augustinus unquam exprobrat manichaeis quod adorarent principium malum, quamvis ipsis exprobraret quod de principio malo Deum facerent, ei tribuendo potestatem quae soli Deo competit; at hoc ex consequenti, ut aiunt. Imo non videntur veteres dualistae ex alta divinitatis idea, quam animo conceperant, eo devenisse, ut duo constituerent principia. Nempe ipsis horrore erat Deo, sive mediate sive immediate, mali originem adscribere; execratarunt propterea principium, diversum a Deo, cui mala tribuerent. Id testatur S. Epiphanius, *Haeresi LXVI*, nec non S. Hieronymus in *Commentariis in Nahum*, cap. 5, cujus verba haec sunt: « Inde Manichaeus, ut Deum a conditione malorum liberet, alienum mali induxit auctorem. » Eadem habet Titus Bostrensis, loc. cit.; idipsum colligitur, relate ad valentinianos et marcionitas ex scriptis, quae S. Irenaeus et Tertullianus adversus hos haereticos ediderunt. Ex quo colligimus recen-

doctrina, quae obscuris tenebris involuta est; in utraque hypotesi facile est ejusmodi systema evertere.

Etenim, ex dictis in propositione I. Dei notio, necessario poscit, ut unicuique sit et singularis; si autem duo principia ponerentur increata et independentia, necessaria proinde ac aeterna, quorum unum esset omnium bonorum principium, alterum autem malorum, jam duo dii essent, ideoque ipsa Dei notio destrueretur. Praeterea 2. pugnat cum eadem Dei notione, ut duo ponantur principia independentia quorum videlicet unum non pendeat ab altero, duc enim dii darentur aequales, neuter summus esset, ac proinde neuter Deus. 3. Si ambo necessaria et absoluta essent haec principia, et aequali potestate praedita, in pari conflictu nihil operarentur. Atque ut alia absurda praeteream, quae ex tali hypotesi sequerentur, quaeque veteres ecclesiae patres urgebant adversus diversos recensitos sectarios (1), ex revelatione scimus, unum Deum esse rerum omnium conditorem et principium, cui auctori Scripturae tribuunt omnia mala physica, ut legitur Deut. XXXII, 59: *Videte quod ego sim solus, et non sit alius Deus praeter me; ego occidam et ego vivere faciam, percutiam et ego sanabo; et Isaiae XLV, 6, 7: Ego Dominus, et non est alter, formans lucem et creans tenebras, faciens pacem et creans malum; ego Dominus faciens omnia haec; Tob. XIII, 2: Quoniam tu flagellas et salvas, deducis ad inferos et reducis. Malum autem morale oritur ab ipsa creatura deficiente a lege seu regula morum.*

Quod si ponatur dependens ac productum mali principium, jam Deo bono subest, nec quidpiam moliri potest, nisi quatenus a Deo ipsi permittitur, ipsumque dualistarum systema hoc ipso evertitur. Adde ex ignorantia bonae philosophiae, ac praesertim physices, absurdam hanc doctrinam esse ortam.

Ex his porro rationum momentis altera etiam propositionis pars necessario colligitur, inutile nempe ac impar prorsus esse dualistarum systema malorum origini explicandae. Etenim, eo semel constituto, cum utrumque principium ex naturae necessitate ageret, nulla ratio assignari posset, cur tot numero et gradu bona ac mala essent, si pari virtute seu vi agerent ejusmodi sibi adversantia principia; quod si alterum alteri praevaleret, vel sola bona vel sola mala reperirentur; nisi velimus ex conducto ac inuito foedere sic temperare bonorum malorumque distributionem, ut paria haec effluent et exurgant, quod absolum omnino est et absurdum in iis, quae necessitate naturae agere supponuntur.

Ast praeterea in tanto, quo versamur scientiarum physicarum progressu, inutile deprehenditur ejusmodi commentum, quod nonnisi ex earum ignorantia profluxit; nemo enim in praesentia est, modo vel a limine physices disciplinas salutaverit, qui ne-

tiores novatores deteriores esse gnosticis et manichaeis, dum veriti non sunt Deum mali auctorem praedicare.

(1) Cons. S. Epiph. loc. cit. et S. Aug. tom. VIII, opp. edit. Maur.

sciat ex earundem legum physicarum simplicitate ac unitate oriri phaenomena, quae inter se videntur contraria, ita ut ejusdem legis vi, qua producuntur effectus nobis salutare, prodeant ii, qui nobis nocent (1). Hinc non duplex, sed unum idemque est proximum principium, et quidem physicum, boni ac mali, seu illorum phaenomenorum, quae nos relative bona ac mala vocamus.

Et haec quoad bona vel mala physica. Quod enim attinet ad bona vel mala moralia, ut jam adnotatum est, haec nonnisi a bono vel malo usu libertatis proveniunt; et si de malo speciatim sermo sit, hoc oritur ex creaturae insito malo metaphysico, quod in limitatione consistit, quo fit ut errare et deficere a regula possit (2).

Cum igitur undequaque repugnet dualistarum systema, cum impar omnino sit explicandae malorum origini ac prorsus inutile, sequitur, omnes difficultates, quae ab adversariis, Bayle praesertim, urgentur adversus mali permissionem, ad summum non nisi mentis nostrae angustias evincere, quae assequi nequit, quomodo Deus infinite bonus voluerit sic universum constituisse, in quo tot mala, sive physica, sive moralia dominantur. Nos ex facto colligimus sic Deum potuisse se gerere, salva sua bonitate, justitia et sanctitate. Etenim ex una parte notio nobis insita Dei velut entis sanctissimi, perfectissimi et optimi destrueretur, si supponeremus quidpiam ipsum potuisse aut posse velle ac permittere, quod repugnaret summae bonitati ac sanctitati; ex altera, tot mala, tum moralia, tum physica, quibus premimur, experimur. Concludendum igitur est non repugnare Deum optimum atque san-

(1) Ex gr. calor, vitae amantium et stirpium necessarius, non raro et molestas sensationes et alia parit incommoda. Caloris effectus est evaporatio, et ex hac procedunt pluviae, rores, fontes, etc. Sed ex hac etiam grandines, inundationes, etc.; id ipsum dicatur de effectibus electricitatis, chemicarum affinitatum, etc.

(2) Malum metaphysicum significat carentiam perfectionis illius, quae non est debita naturae entis, ex Suarez *Metaph.* disp. XI, sect. IV, n. 3, qui ibid. observat *acceptationem istam mali improprissimam esse*, nec malum istud Patres et philosophos usque ad ipsius tempora considerasse, quia observarunt, in communi usu loquendi, non appellari malam rem aliquam per hoc dumtaxat, quod careat perfectione aliqua. Haec enim est conditio naturae ejusdemque creatae; sed per hoc quod careat perfectione sibi debita. « Quis, inquit S. Thom. (1. p. q. XLVIII, a. 5), dicat, rem aliquam esse malam, quia non habet bonum alterius rei, ut hominem esse malum, quia non habet fortitudinem leonis? » Wolfius fuse ostendit ex illo malo nihil inferri posse contra bonitatem Dei (*Manichae.* Sect. III, n. 16, p. 379). Cfr. Leibnitzius (*Essai de Théodicée*, p. 1, n. 21, pag. 152), quem secutus est Ant. Genuensis (*Elem. metaph.* part. III, cap. 4, prop. 25). Wolfius loc. cit. hujusmodi malum vocavit malum metaphysicum; Kingius vero (*De origine Mali*, cap. 2, n. 20), et Moshemius (in notis ad Cudworth, cap. 4, § 15) vocant malum imperfectionis, Hooke (*Princ. relig. natur.* tom. 1, sect. 1. art. 2) malum defectus, alii demum imperfectionem negativam. Cfr. Spagni in opere *De bono, malo et pulchro*, Rome 1766, *De malo*, sect. 1, art. 5.

ctissimum ista velle aut permittere, etsi rationem minime assequamur, qua duo hæc componi inter se possint.

Duo præterea præ oculis semper habenda sunt ad dissolvenda Baylii sophismata: 1. Deum non teneri ad optimum, alioquin tolleretur ipsius libertas, et omnes pariter creaturas suas rationales ac intelligentes in summo beatitudinis seu felicitatis apice constituere debuisset, quod absurdum est. Quod si ad summum istum perfectionis ac felicitatis gradum evehere creaturas suas non tenetur, nulla ratio sufficiens assignari potest, propter quam in hoc potius, quam alio perfectionis gradu sistere debeat; cum et ipse, quocumque tandem sistat, altiore tenere perpetuo queat, et creatura, quemcumque assecuta fuerit, eminentiorem quem non obtinuit, optare semper possit (1). Hinc eo ipso, quod gradus isti indefiniti sint, et Deus ad summum non teneatur, ita liber est, ut æque possit in quolibet istius scæe, ut ita dicam, gradu consistere.

2. Animadvertere debemus, nos neque posse, neque debere ut iudicemus de iis, ad quæ Deus tenetur, mensuram ac normam capere ab eo, quod præstare tenetur creatura finibus circumscripta. Hæc enim bona quandoque (2) censi nequit, si quidquid potest

(1) Hanc theoriam clarissimo in lumine posuit Alex. Lorzi in suo *Prodromo della nuova enciclopedia italiana*, Siena 1779, art. *Libertà*, n. 20, 21, 22, 23. Sic enim loquitur n. 20: « lo convengo che Dio sia necessariamente determinato al migliore, o vogliamo dire all' ottimo, dove l'ottimismo v'è ed è possibile. Ma dove l'ottimo non v'è, o non è possibile, allora è che Dio può scegliere qualunque de' due o più termini, rappresentati necessariamente dal divino intelletto con un perfetto equilibrio. A maggior chiarezza io distinguerò due casi diversi. Il primo quando i termini della scelta sieno rappresentati come perfettamente simili. Qui l'ottimo non vi è: e questo caso da alcuni filosofi chiamasi *parallelo*. Il secondo quando i termini componono una serie infinita; in cui il termine che siegue sia sempre migliore di quello, che lo precede. Qui l'ottimo non è possibile: e questo lo chiamerò appunto il caso della serie infinita. Deinde exposito primo casu, pergit ad secundum, dicens: « Iddio vuol creare il mondo. Ma un mondo assolutamente ottimo, e vale a dire un mondo infinitamente perfetto, è impossibile. Basta dunque che Dio dia al mondo, che vuol creare, un grado di perfezione finita... Presentasi dunque questa serie positiva infinita all' intelletto divino. E poichè i due limiti di essa, il zero e l' infinito sono impossibili, resta che la volontà divina scelga l'uno de' termini medii, che noi spiegheremo appunto coi numeri naturali. Ma quale ne sceglierà? Sia per esempio il cinquanta. E perchè non il cinquantuno, che certamente è migliore? E se il cinquantuno, perchè non il cinquantadue, che d' un grado lo supera? e se questo, perchè non il cinquantatré, anzi il cento, il mille, e così all' infinito? Quindi è chiaro, che quantunque tutti i termini della serie sieno trà lor disuguali, nondimeno come non è possibile sceglierne un tanto buono, che non ve n'abbia sempre un migliore, così ugualmente, tranne però i due limiti, divengono indifferenti di una indifferenza perfettissima d' equilibrio, del pari che se tutti fossero uguali. Iddio però potea scegliere qualsivisia degli universi possibili: e che uno ne abbia scelto, l'esistenza del mondo lo manifesta. »

(2) Dixi quandoque. nam non videtur admitti posse principium absolutum Bergier, qui statuit, seu pro

boni in alteram creaturam non conferat, præsertim si vel peculiari lege vel obligatione naturali ad id obstringatur; cujusmodi sunt illi omnes, quibus aliorum cura demandata est vel a natura ipsa, vel ab aliqua lege positiva, ut omnes provisos particulares. Deus enim utpote infinite bonus ac potens, hoc ipso non adstringitur ad bonum omne, quod tribuere potest, conferendum, nisi velimus admittere absurdum illud jam expositum, absolutum nempe *optimismum*, qui limites fingeret ejus omnipotentiae, ultra quos ipse progredi non posset; Deus præterea: cum sit provisor universalis, potest permittere defectus in partibus sui operis propter bonum totius universi (1).

Huc accedit discrimen ingens inter Deum et creaturas, quum Deus possit ex malis bona eruere, quod assequi nequit simplex creatura; hinc illud Augustini effatum: *Melius enim (Deus) judicavit de malis bene facere, quam mala nulla esse permittere* (2).

Quæ si probe teneantur, difficile jam non erit, per eorum applicationem adversariorum objectis occurrere, eaque singillatim disjicere.

DIFFICULTATES.

1. Obj. a veteribus dualistis: *Æternum ac summum aliquid mali principium divinæ ipsæ Scripturæ agnoscunt; 1. sic Amos III, 6: Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit; 2. Ecclesiastici XXXIII, 15: Contra malum bonum est... duo et duo et unum contra unum; et rursus ibid. XLII, 25: omnia duplicia, unum contra unum; quare 3. Christus Joan. XII, 31: Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras; et Apostolus II. Cor. IV, 4: Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium; ergo.*

Resp. N. A. Scriptura enim tota in eo est, ut inculcet absolutum monothæismum. Ad 1. Dico hinc Amos loqui de malo pœnæ, ut exponit S. Augustinus (3), et patet ex contextu et scopo prophetæ, qui est arguere hebræos de patris sceleribus, propter quæ Deus in eos animadversurus prædicatur illis afflictionibus et calamitatibus, quibus premebantur.

Ad 2. Resp. in allatis Ecclesiastici textibus sermonem esse de bonis ac calamitatibus, quibus universa hæc terra nostra, imo et hominum vita, quadam veluti permixtione constituitur, quæque proveniunt

certo sumit, bonam non censi creaturam, quæ in alteram totum bonum quod potest non conferat. Cum enim nulla lege vel obligatione, sive naturali vel positiva, quispiam teneatur totum quod potest bonum in alterum conferre, non video, quomodo aliquis dici non possit bonus, si omne bonum quod potest alteri non præstat. Quod si homo non tenetur ad optimum, multo minus tenetur Deus.

(1) Quo sensu mundus præsens possit dici optimus, fuse exponit Andr. Spagni, in *Diss. de mundo*, prop. III, sect. 1, in-4°, Romæ 1776. Cfr. S. Thom. p. 1, q. xxii, art. 2.

(2) *Euchiridii*, cap. 27.

(3) *Lib. contra Adimantum manich.* cap. 26: « Malum, inquit, hoc loco non peccatum, sed pœna intelligenda est. Dupliciter enim appellatur malum, unum quod homo facit, alterum quod patitur; quod facit, peccatum est; quod patitur, pœna... ita homo male facit quod vult, ut male patitur, quod non vult. »

ex ipsa rerum natura, seu conditione creaturarum, quæ suis limitibus circumscribuntur, ac proinde relative, ut expositum est, possunt esse vel bonæ vel malæ (1).

Ad 3. D. Nempe diabolus, ad quem debellandum venit Christus, quique mentes infidelium excæcat seu suasionibus suis eos male dispositos a veritate retrahit, C. princeps ac Deus proprie dictus N. *Dicitur autem diabolus*, inquit S. Thomas (2), *esse Deus hujus sæculi, non creatione, sed quia sæculariter viventes ei serviunt; ea modo loquendi, quo Apostolus utitur (Philip. III): Quorum Deus venter est.*

II. Obj. Si unicus et quidem bonus Deus admittatur, jam explicari non potest existentia mali moralis. Si enim 1. Deus bonus est, vel non debuisset concedere suis creaturis libertatem, qua abusus ipsas præviderat, cum tanta ipsarum pernicie temporali et æterna, ac tanto dedecore suo, quum culpa sit maximum ipsius deonestamentum; vel ipsas iis 2. saltem debuisset munire gratiæ præsidii, quibus creaturæ rationales instructæ, tum liberæ essent, tum a peccato immunes. Ea 3. nobis insidet Dei boni, imo optimi, idea, ut intelligi a nobis nequeat, quomodo, cum possit a creaturis suis mala omnia avertere, non solum non avertat, sed malis omnibus temporalibus et æternis eas penitus obrui permittat. 4. Quod si dicatur Deus non sibi proposuisse ut finem, in condendis creaturis liberis, bonum peculiare ipsarum creaturarum, sed gloriam suam, quæ major exurgit ex mali moralis permissione ob exercitium suorum auctoritatis, præcipue vero misericordiæ atque justitiæ, ejusmodi effugium multiplici ratione intercipitur; tum a) quia indignum Deo bono est querere gloriam suam tanto creaturarum suarum detrimento; tum b) quia eandem, imo longe majorem obtinere ac consequi posset gloriam ex felicitate earundem creaturarum, patefaciendo quid ipsis contingere potuisset, si in alio rerum ordine eas collocasset; tum c) denique nullo modo admitti Deus conferens libertatem cum præviso ipsius abusus, quin ipse particeps censeatur et auctor saltem remotus ejus mali, cujus ipse causam, licet deficientem, posuit: quemadmodum auctor et complex necis filii censeretur pater, qui disisset ei ense, cum prævisione, imo sola probabilitate ipsius abusus; quemadmodum mater, quæ ad choreas filiam duceret, ex quibus vel suspicari potuisset ejusdem filiæ seductionem, et ita porro (3); ergo.

Resp. N. A. ut patet ex dictis in probationibus. Satis est enim ad mali moralis existentiam explicandam defectibilem creaturæ intelligentis conditionem supponere; porro eo ipso, quod nulla creatura esse

(1) Cfr. Tertull. *Adv. Marcion.* lib. II, c. XIV: « Quæ quidem (pœnæ) illis, inquit, mala sunt quibus rependuntur: ceterum suo nomine bona, qua justa et honorum defensoria, et delictorum inimica, atque in hoc ordine Deo digna. » Energice idem prosequitur capitibus sequentibus.

(2) I. p. q. LXV, art. 1.

(3) Bayle, *Dictionnaire*, art. *Pauliciens*; eadem refertur in aliis art. *Manichæens*, *Origène*, *Marcionites*.

possit infinite perfecta, ei malum metaphysicum jam necessario adheret, quod in ipsa limitatione consistit. Ex hac autem limitatione sequitur omnem creaturam rationalem ignorantiam et erroris obnoxiam esse posse ex parte intellectus, et deficientiam ab honestate ex parte voluntatis; quo fit ut certa regula morali indigeat, qua possit tuto finem suum assequi. Jam vero creaturæ rationales, ut sunt essentialiter intelligentes, ita sunt essentialiter liberæ, adeoque etiam adversus vitæ regulam, benignissime eis a Deo datam, agere possunt. Hoc vero malum morale est. Malum igitur morale non est nisi per creaturam liberam, nec exigit nisi causam deficientem seu defectibilem et limitatam. Hic igitur totus controversiæ cardo evolvitur, utrum nempe Deus potuerit creaturam intelligentem ac limitatam condere, et utrum bonitate sua adigatur ad eam exteriori aliquo præsidio ita muniendam, ut deficere illa non possit. Nos primum affirmamus, alterum negamus. Affirmamus primum, quia nihil impedit, quominus Deus optimus possit efficere, quod non repugnat, et in se bonum est, et quod exposcit ipsa creaturæ notio atque conditio. Alterum negamus, quia nulla lege Deus optimus adstringitur ad largiendum bonum aliquid extrinsecum, quod scilicet non exposcit ipsa creaturæ notio atque conditio. Quod si Deus ejusmodi bonum addit, id ex mera liberalitate facit, quæ proinde nullam importat obligationem, et diversos gradus habere potest, ut ipsa liberalitatis idea evincit. Sed jam ad singulas probationes.

Ad 1. *Neg.* ob allatas rationes. Cum agatur de re in se bona, et qua bene utens creatura potest semper ulteriorem felicitatem acquirere. Nec Deus tenetur ob abusum accidentalem, licet prævisum ac prævisam inde provenientem perniciem, abstinere a donis suis conferendis. Dedecus vero ac deonestamentum se tenent ex parte creaturæ, ad quæ propterea reparanda Deus decrevit pœnas, sive temporales, sive æternas, pro offensæ seu deonestamenti modo.

Ad 2. *Neg.* ut pariter patet ex dictis. *Potuisset* quidem Deus id præstare, sed non *debut*, ut adversarii affirmant et non probant; alioquin evincerent Deum *debuisset* creaturas omnes intelligentes statim condere in gradu supremo felicitatis ac beatitudinis, nec potuisse alia ratione e nihilo eas educere, quod est absurdum. Dixi *debuisset* in tali supremo beatitudinis gradu collocare; quia, cum malum sit defectio ulterioris boni, ut vidimus, quicumque inferior gradus felicitatis supponatur, semper erit malum respectu ulterioris gradus, quem creaturæ illæ assequi potuissent.

Ad 3. *Neg.* Hæc enim non est nisi idea præpostera atque ἀδύνατος, a nobis nempe desumpta, ex nimio nostri amore (πεδωρτῆ) proveniens, quam ad Deum transferimus, et qua fit ut nos ipsos velut centrum spectemus, ad quod omnia referri debeant. Nihil vero nostra refert, si intelligere nequeamus quomodo Deus, quem natura seu essentia bonum esse

ratio ipsa dictat, possit permittere, nec a nobis avertat tot mala, quibus obruimur; nobis sufficit ostendere id non repugnare, quod evincimus sive a priori sive a posteriori, ut aiunt. Si nunc quæ partium nostrarum sunt executi fuerimus, divina gratia adjuti, olim videbimus aperte, quod nunc non nisi in speculo et in ænigmate videmus.

Ad 4. Respondeo nos minime adstringi ad hanc potius quam aliam assignandam rationem, qua Deus permotus sit ad hunc providentiæ ordinem præ alio amplectendum; potest hæc esse, possunt esse aliæ, quas ignoramus; possunt etiam plures esse. Hoc certum ac ratum apud omnes esse debet Deum, utpote sapientissimum atque sanctissimum, fines habuisse dignos se, dum præ tot aliis innumeris, qui ipsi præsto esse potuerunt, hunc potius ordinem eligere statuit; quinam autem præcise sint illi fines, non nisi conjecturaliter, atque, ut dicitur, ex congruentia, determinare valeamus, licet omnes demum in gloriam ejus cedant, a qua ipse præscindere nequit, quum omnium supremus finis sit (1).

Nec tamen sequitur, quod primo loco (a) inferretur, *Indignum Deo esse querere gloriam suam tanto creaturarum suarum detrimento*. Deus enim in hypothese non querit seu intendit simpliciter gloriam suam ex creaturarum suarum detrimento, sed supposita istarum malitia, quam impedire non tenetur, eruit inde gloriam suam.

Non secundum b), quia quid magis conferat ad gloriam Dei nostrum non est dijudicare, quia prorsus ignoramus an in hoc scilicet potius quam in altero systemate majorem gloriam esset consecutus. Hoc autem Deus longe melius quam nos novit.

Non tertium c) denique, quia particeps criminis

(1) Diversas vias inierunt, qui Bayle impugnare aggressi sunt, inter quos eminent King Archiepiscopus Dublinensis, Jacquilot, La Place, Leibnitzius, Le Clerc, P. Mallebranche: quorum varia systemata seu principia videri possunt apud Bergier, *Dict. théol.* art. *Manichéisme*. Apposite observat And. Spagni op. cit. *De Malo*, diss. II, sect. VII, n. 129, non posse non determinatam vel determinatas detegi in particulari ratione adequatas, per quas Deus rectissime permittit peccata; certe vel ipse S. Augustinus cum in hanc rationem inquirendam meditatatus fuisset, illam esse supra captum suum professus est, dicens: *Altitudinem consilii ejus penetrare non possum, et longe supra vires meas hoc esse confiteor* (*De Genesi ad lit. lib. XI, c. 4. n. 6*); et alibi passim (*Epist. ad Paulin. c. XLIX, alias LXIX, n. 18; De Genesi ad lit. lib. XI, cap. 11; De dono perseverantiæ, cap. 10*). Hoc ipsum fassi sunt non pauci heterodoxi, quos citat et sequitur Joan. Christoph. Wolfius, *Manich.* sect. III, n. 20; et ex nostris Michael de Elizalde S. J. *Forma veræ religionis*, q. XXXIX, n. 727 et seqq.; Alfonsus de Sarrasa S. J. *Ars semper gaudendi*, tom. I, tract. VI, aliique. Quare nihil melius in hac re quam illud Scaligeri usurpare: *Nescire velle, quæ magister optimus docere non vult, erudita inscitia est*. Quod si proferri tanquam determinatæ nonnullæ rationes possunt, ut etiam solent, illæ adequatæ dici nequeunt, sed partiales atque, ut eas vocat Card. Bellarminus (*De amiss. gratiæ*, lib. II, cap. 2), *probabiles*. Has expendit singillatim Spagni, libro cit. n. 150 et seqq., ostenditque omnes inadæquatas esse, sive quæ prolata sunt antiquis, sive quæ afferuntur a recentioribus.

non est, nisi qui, cum possit et debeat prævisum abusum impedire, non impedit, cujusmodi esset provisor particularis, non autem Deus, qui ex dictis non tenetur, utpote provisor generalis, qui potest in particularibus defectus aliquot pati ob totius universi bonum, ut bene jam adverterat, post S. Augustinum, S. Thomas (1); et sic responsio patet ad exempla patris, matris, magistri, etc. aliaque non pauca, quæ lascivens Baylii ingenium excogitavit, in quibus idem semper latet sophisma, in eo positum, quod concludat ab eo, ad quod tenetur provisor particularis et limitibus circumscriptus obstrictusque moribus legibus, ad provisorum generalem, infinita potentia ac bonitate præditum, qui non tenetur ad totum illud quod potest (2).

Inst. Deus non potuit condere creaturas rationales nisi ad felicitatem; ergo, licet absolute non teneatur totum malum ab ipsis avertere, tenetur tamen hypothetice, cum alias finem suum obtinere non possit.

Resp. D. A., id est, ad felicitatem per bonum usum illorum donorum, quibus illas cumulavit, C. quacumque ratione obtinendam N. Sane Deus creaturas rationales non potuit condere nisi ad felicitatem ex intentione sua, ac proinde eas instruxit mediis, tum naturalibus, tum supernaturalibus, quibus ipsæ bene utendo possint felicitatem adipisci, si velint; sed si istæ illis abutuntur ad suam perniciem, sibi solis, non autem Deo, infelicitatem quam sibi consciscunt, adscribere debent. Sed de hoc postea.

III. Obj. 1. Contrariorum eadem est ratio, ergo si bonum summum existit omnis boni causa, existit etiam summum malum omnis mali causa. Sane 2. effectus malus non potest produci a causa bona ex eadem ratione, qua effectus bonus produci non potest a causa mala. Hinc 3. cum bonum et melius dicantur relate ad optimum, malum et pejus dici debent relate ad pessimum. Demum 4. cum tam bona quam mala talia sint per participationem, de-

(1) 1. p. q. xxii, a. 2: « Aliter, inquit, de eo est, qui habet curam alicujus particularis, et de providore universali, quia provisor particularis excludit defectum ab eo, quod ejus curæ subditur, quantum potest; sed provisor universalis permittit aliquem defectum in aliquo particulari accidere, ne impediatur bonum totius; » et alibi passim.

(2) Pietetus *Cont. l'Indifférent*, ch. x, p. 154, adnotat permissiones allatas illius patris, et regis, etc. sistere tandem in ultimo quodam et præcipuo motivo certe vitioso, in præpostero affectu; tum esse imprudentes, cum neuter certus esse possit de felici exitu remedii, de quo cogitat; rex autem ille, qui permitteret scelera, ut haberet in quibus exerceret justitiam, crudelis animi esset. At in Deum perfectissimum non cadunt nisi fines sanctissimi et ipso digni, et licet puniat malos, non tamen permittit esse malos ad finem puniendi, et omnia habet in sua potestate, ut etiam de malis bona possit elicere. Quod est fateri, ut observat Spagni n. 135, illas non esse adequatas rationes permissionis peccati, sed tamen esse aliquas, quæ saltem satis opportune sunt ad revocandum in mentem, inter attributa Dei non esse solam bonitatem, nec a Deo mundum conditum esse, ut hanc tantummodo creaturis intelligentibus manifestaret, quod tamen præter rationem videtur sapius supponere adversarius.

benit utraque reduci ad illud, quod est per essentialitalem, cujus naturam ipsa participant; ergo.

Resp. Ad 1. D. In iis quæ contraria sunt per oppositionem positivam, C. quæ contraria sunt per oppositionem negativam seu privativam N. Ex eo enim quod sol necessarius sit ad aerem illuminandum, non efficitur aliquam similem et oppositam causam requiri ad tenebras producendas, quæ offunduntur sola lucis absentia et privatione. Hinc cum malum sit boni privatio, quæ negativa est, non nisi causam finitam et imperfectam, quæ a recto ordine deflectere possit, exposulat, et malum ita bono inhæret, ut sine ipso bono nec esse, nec intelligi queat.

Ad 2. D. Non potest produci a causa bona quatenus bona est, C. quatenus a bono deficit, ut expositum est N. et nego paritatem, cum effectus bonus sit positivus.

Ad 3. D. Sed diversa ratione, C. eadem ratione N. Bonum enim et melius dicuntur relative ad optimum per accessum, malum autem et pejus per recessum, nempe a bono vel optimo.

Ad 4. D. Bonum tale per participationem, C. malum N. Neque enim malum dicitur per participationem, sed per privationem vel negationem boni, ut diximus (1).

CAPUT III.

DE ESSENTIA DEI EJUSQUE PERFECTIONIBUS GENERATIM.

Deum existere ac unicum esse ostendere operosum non est; quid vero Deus sit, et cujusmodi ipsius natura in se sit, sive quæ essentia propriaque ejus conditio, definiri omnino explicarique non potest. Hinc receptum illud S. Augustini dictum, cui Patres reliqui consonant: *Deus ineffabilis est. Facilius dicimus quid Deus non sit, quam quid sit* (2).

(1) Cons. S. Thom. I, p. q. XLIX, art. 3, ad 5: « Bonum, inquit, per accessum ad terminum perfectum attenditur; privatio autem per recessum a termino. Unde non dicitur malum per accessum ad summum malum; sicut dicitur bonum et melius per accessum ad summum bonum. »

(2) In Psal. LXXXV, v. 12. Cons. Petavius, *De Deo* lib. I, cap. 5, ubi refert a S. Edmundo Cantuariensi in Speculo cap. 27, quatuor tradi modos, qui arripientiæ Dei notitiæ nobis usui esse possunt, quorum duo sunt interiores, alii exteriores. Prioris generis sunt revelatio atque ratio: revelatio tum sit, cum vel arcanis instinctibus, vel miraculis docentur homines; ratione vero cognoscitur, cum argumentis ad id utimur. Exteriores modi duo sunt, scriptura et creatura. Rursum ab antiquis passim duplicem distingui theologiam, hoc est, disputationem, quæ de divinitate ipsa instituitur: unam symbolicam et mysticam sive arcanam, alteram demonstrativam. Prior est, quæ sub figuratis quibusdam descriptionibus ac similitudinibus, quæ symbola vocantur, abstrusarum rerum significationes continet; ut cum uterus, et cor, et manus, et oculus affinguntur Deo. Posterior, quæ de Deo revera, non figurate, affirmat aliquid aut negat, et cum eum bonum ac sapientem dicimus, aut infinitum vel invisibilem. Hæc notare constitui juxta veterum placita, ut magis innotescat, quam ab ipsis deflexerint. Neoterici illi, qui contendunt non aliter posse nos ad Dei existentiam cognitionem pervenire, quam per revelationem; illos superius recensuimus. Illi qui autumant in statu puræ nature, seu se-

Dum igitur theologi inquirere solent in Dei essentiam ejusque perfectiones, pro intelligentiæ humanæ modulo id faciunt, quatenus nempe ab humana mente Deus concipi potest, non autem omnino quatenus re ipsa est.

Perfectiones autem, nomina, attributa dicuntur illa dotes, quæ Deo necessario insunt, atque ab ejus essentia profluere quodammodo mente nostra concipiuntur, eamque jam constitutam veluti perficere ac modificare.

Cum vero Deus sit perfectionum infinitum pelagus, ac simplicissimus in se ipso, nec, ut videbimus, apprehendi a mente finita possit nisi per conceptus peculiare, dum instituitur quæstio a theologis, quodnam sit constitutum Dei metaphysicum, id debet intelligi de ratione et ordine, quo progredi mens debet in serie divinarum perfectionum vel attributorum, et de perfectione ejusmodi investiganda, quæ spectari possit ut ceterarum veluti fons et origo, vel etiam, si placet, basis et fundamentum, quod ceteras regat atque sustentet, qua ab aliis entibus Deus maxime secernatur, quæque propterea constituat ipsam Dei essentiam.

Essentiæ enim nomine intelligitur id, quod primum in ente concipitur, et est ejusdem proprietatum fons et origo, atque per quod ens a reliquis entibus omnino distinguitur, seu in suo esse proprie constituitur.

Circa hanc quæstionem quatuor præcipuæ sunt theologorum sententiæ. Prima illorum est, qui *nominales* nuncupantur, juxta quos Dei essentia consistit in cumulo omnium perfectionum (1); altera est illorum, qui contendunt eam ponendam esse in *infinitate radicali*, seu in *exigentia* omnium perfectionum (2); tertia nonnullorum *thomistarum* est, qui opinantur eam sitam esse in *intellectione actuali* vel, ut aliis placet, *radicali* (3); quarta demum, quam sectantur thomistæ reliqui, ac communis est inter theologos, statuit Dei essentiam in *esse a se* (*useitatem* vocant), vel clarius in existentia a se, in existentia necessaria, seu necessitate essendi.

Cum instituti nostri non sit in quæstionibus scholasticis diutius immorari, contenti erimus communiorem, quamque veriorem existimamus adstruere sententiam, de ceteris non solliciti. Quod quidem præstabimus, quum Deo vindicaverimus, prout ordo postulat, omnes prorsus perfectiones, ut inde ex his

clusa revelatione, homines nunquam perventuros in Dei existentis notitiam, quod passim in Germania traditur. 3. Quam abutantur nonnulli revelationis voce, quæ interdum apud veteres occurrit, quando de Dei cognitione sermo est, cum alio omnino sensu ab eo, quem neoterici eidem voci affingunt, illam usurpaverint. 4. Id ipsum dici debet de symbolica Dei notitia, quæ a veteribus accipitur significatione diversa ab ea, quæ nunc temporis obtinet apud nonnullos, qui hoc pallio se tegere nituntur. Cons. Estius in *Sententiarum* lib. I, dist. 5, § 6.

(1) Horum auctor est Guillelmus Occamus, de qua cfr. Feller, *Dict. hist.*

(2) Hanc passim Scotistæ tinentur.

(3) Cons. Card. Gotti, *Tract. De Deo*, tom. II, q. 3, dub. 5.